

H. Tóth Imre

Gaál László klasszika-filológus professzor

Mielőtt Gaál László nagyívű és gazdag tudományos pályájának ismertetésére rátérnénk, néhány szót kell szólnunk a *tudományról*, közelebről a nyelvtudományról, amelynek Gaál László kiváló ismerője és művelője is volt. A tudomány olyan tevékenység, amely valamely területre vonatkozó igaz ismeretek megszerzésére irányul. A nyelvtudomány tárgya a *nyelv*. A nyelvtudomány alapvető feladata a tárgyat képező nyelvek *osztályozása*. Ennek a tevékenységnek két lehetősége van. Az első a nyelveket *formájuk, felépítésük, struktúrájuk* szerint vizsgálja. Tevékenysége arra irányul, hogy leírja, hogyan jön létre a nyelvben a szóképzés, a szavak mondatba illesztése, illetve a mondatok létrehozása. Egészen másképpen illeszti a szavakat mondatukba például a magyar nyelv, mint a német vagy az angol. A nyelvtudomány tevékenységének másik lehetősége a nyelvek *egymáshoz való viszonyának* tanulmányozása. Ez az úgynevezett *összehasonlító vizsgálat*, amelynek feladata a nyelvek *rokonságának* bebizonyítása, illetve a nyelvek rokonságának meghatározása. Az összehasonlító vizsgálat mutatja ki a német, angol, görög, latin nyelv rokonságát. Ez a módszer a történeti vizsgálódással egybekötve bizonyítja például, hogy nyelvünk a finn-ugor nyelvcsaládba tartozik. Amikor ezt a megállapítást tesszük már tovább léptünk a nyelvtudományág területén. Az egymással rokonságban álló nyelveket a nyelvtudomány *nyelvcsaládokba* sorolja. Rokonyelvek azok a nyelvek, amelyek egy ősi alapnyelvből fejlődtek ki. A finnugor nyelvek is egy ősi állapotból jöttek létre bonyolult folyamatok eredményeképpen. A nyelvtudomány igen sok *nyelvcsaládot* ismer (pl. török nyelvcsalád, finnugor nyelvcsalád). További vizsgálódásunk tárgyát a Gaál László professzor által tanulmányozott indoeurópai (régébbi terminussal *indogermán*) nyelvcsalád képezte. Az elnevezést indokolja, hogy az e nyelvcsaládhoz tartozó közösségek eredetileg *India és Európa nagy részét lakták* más nem rokon nyelveket beszélő társadalmakkal együtt. A történelmi fejlődés során az ehhez a nyelvcsaládhoz tartozó nyelvek az egész világon elterjedtek. Az ehhez a nyelvcsaládhoz tartozó nyelveken beszélnek például Kanadától Ausztráliáig, bár használatuk nem kizárólagos. (Például Európában az indoeurópai nyelvcsaládhoz tartozó közösségek mellett jelen vannak a finnugor, a török stb. nyelvek.)

Nem mehetünk el mellett a tudományos tevékenység mellett, amely a nyelvcsaládokat ágakra bontotta. Így például *az indoeurópai nyelvcsalád egyik ága a germán* (német, angol, holland stb.). További vizsgálódásaink szempontjából fontos a *görög, latin, az indiai* (például hindu, bengáli stb.), az *iráni* ág (perzsa, óperzsa, oszét (alán), jász stb.) Gaál László az indoeurópai nyelvek ind, iráni és görög-latin ágának elismert, tekintélyes kutatója.

Ha a jeles karcagi nyelvész tudományos munkásságáról pontos és hiteles ismereteket akarunk szerezni, a fenti ismeretek fognak vezetni és eligazítani vizsgálódásainkban.

Dr. Gaál László Karcagon született 1891. január 22-én és szülővárosában hunyta le szemét 1964. június 18-án. E két dátum közé esik tevékenysége és eredményes életútja.¹

¹ Demjén Lajosné: Nyelvtudós és műfordító. Dr. Gaál László (1891–1964). In: Jászok 1990. 76–84. p.; Harmatta János – Borzsák István: Gaál László. In: Péter László (szerk.): Karcag a magyar művelődéstörténetben. Karcag, 2004. 131–135. p.

Elemi iskoláit a karcagi úgynevezett Csengős Iskolában (Kálvin. u. 2. sz. épület. Ma: Kálvin János Református Általános Iskola) kezdte, ahol egy szintén kiváló jóvendőbeli tudóssal, Németh Gyulával járt egy osztályba. Barátságuk életreszóló kapcsolat maradt. Németh Gyula visszaemlékezéseiben elmondja, hogy tanítóikról a legjobb emlékei vannak. Kedves, munkaszerető mesterei voltak. Jó emléket őriz iskolatársairól is, akik nagy többségükben „vidám, kedves, parasztyerekek voltak. Társaságuk alapja a karcagi, törölmetszett paraszti élet világa volt.”² Ez a környezet, táj nevelte ki a jeles tudós iskolatársát Gaál Lászlót is. A Csengős Iskola után tanulmányait mindketten a többszázéves karcagi református gimnáziumban folytatták. A karcagi iskola kezdeteit az 1676-os évhez köti a tudomány, amikor a karcagiak rektort kértek a debreceni anyaiskolától, a híres-neves Debreceni Kollégiumtól.³ A karcagi gimnázium sorsa meglehetősen bonyolult alakult. 1849 után elvesztette latin iskola jellegét is, négy évfolyamú fiú iskolává alakult át. Az 1855/56-os tanévben újra középiskolává fejlődött. A teljes nyolc osztályú gimnázium (főgimnázium) VIII. osztálya 1907-ben nyílt meg. A sok viszontagságon átment iskola virágkora Horváth Ferenc igazgatósága alatt köszöntött be, aki 1896 és 1929 között látta el az iskola igazgatójának felelős tisztségét. Gaál László, már mint a karcagi gimnázium igazgatója Horváth Ferencről írt terjedelmes megemlékezésében (1928) úgy méltatta őt, mint aki a „polgári erények legtekélyesebb típusát” képviselte.⁴ Németh Gyula visszaemlékezéseiben így méltatja gimnáziumi tanárait: „középkorai tanulmányaimról is csak az iskola iránti mély hálával gondolhatok. Megtanítottak jól latinul, megtanítottak az irodalom szeretetére s egyéb tudományokban is megkaptam azt, amivel az ember az egyetemen elindulhat.”⁵ Az iskola éle-tében – Németh Gyula visszaemlékezéseiből látható – a kunsági szellem is megvolt. A szájhagyomány szerint volt akkoriban az iskolának egy olyan tanára, aki a „jeles” osztályzathoz (magyar nyelv- és irodalomból) megkövetelte az úgynevezett „kun Miatyánk” könyvnélküli tudását.

A gimnázium református és hazafias szellemben nevelte diákjait, ahogyan erre az igazgató, Horváth Ferenc közös értesítőjében megjelent írásai is tanúskodnak. A gimnázium korabeli tanárai megemlíthetjük a nyelvészeti érdeklődésű Kimnach Ödönt,⁶ aki 1896 és 1906 között tanított itt. A *kunsági nyelvjárásról* értekezett dolgozataiban. Monográfiát írt a magyar névmásokról. Foglalkozott a *sumér nyelvtannal* is, ami azonban tudományos szempontból helytelen útra vezette.⁷ Garzó György tanár az Akadémia nagyszótárának megbeszült munkása volt.

Jellegzetes alakja volt az iskolának a katonatisztből tanárrá lett Székely József, aki megírta az iskola történetének 1722–1896 közötti szakaszát. A Kossuth-i szellem megingathatatlan képviselője volt. Itt tanított *Bátty Zsigmond*, a későbbi néparjzi múzeumi igazgató. A karcagi gimnázium tanára volt *Zsigmond Ferenc* irodalomtörténész, aki a debreceni

2 Németh Gyula: Pályám emlékezete. In: Jászkunság, XXVIII (1982). 1. sz. 38. p.

3 Soós Adorján: A karcagi református reál-gimnázium története. In: A karcagi Református Nagykun Reál-gimnázium Értesítője 1930. Karcag. 5. p.

4 Gaál László: Horváth Ferenc emlékezete. In: A karcagi Református Gimnázium Értesítője 1929. Karcag. 10. p.

5 Németh Gyula: Pályám emlékezete. In: Jászkunság, XXVIII (1982). 1. sz. 36. p.

6 A karcagi Református Gimnázium Értesítője. 1906. 82. p.

7 Szász Béla: Karcag történetéhez. Karcag, 2002. 177. p.

egyetem professzoraként vált ismertté. A szövegközpontú irodalomtörténet tanításának út-
törőjeként jelentős befolyást gyakorolt tankönyveivel a magyar irodalomtörténet oktatá-
sára.⁸ Az itt felsorolt nevek igazolják Németh Gyulának az iskolát elismerő szavait.

Volt az iskola egykori diákjai között egy olyan egyéniség, aki Németh gyulára és Gaál
Lászlóra is döntő befolyással volt. *Györffy István* (a néprajz későbbi professzora), aki a 14
éves Németh Gyulát arra biztatta, hogy tanuljon törökül, hiszen a karcagi kunok eredetük
szerint törökök.⁹ Németh Gyula hangsúlyozza, hogy az iskola szelleme is segítette török
tanulmányában. Ez az analógia érvényes Gaál László esetében is, aki a jászokban az egy-
kori *alánok* leszármazottait látta. Ahogyan az ifjú Németh Gyula 16 évesen elindult Török-
országba a törökséggel ismerkedni, úgy indult el Gaál László egyik barátjával (valószínű-
leg Kiss Mihállyal) Olaszországba megtekinteni a római kultúra emlékeit.

Az érettségi sikeres letétele után Gaál László a kolozsvári egyetemen görög-latin szakos
bölcészhallgatókkal folytatta tanulmányait. A görög s latin nyelvet *klasszikus nyelveknek*
tekintették, az ezeket a nyelveket tanuló, vagy tanulmányozó szakembereket *klasszika-filoló-
gusoknak* nevezték. Az ifjú Gaál László a klasszika-filológia művelését tekintette életcél-
jének, vagy legalábbis egyik életcéljának.

A kolozsvári egyetem a Báthori István erdélyi fejedelem által 1581. május 12-én alapított
és a jezsuita rend gondozására bízott egyetem késői jogutódja volt.¹⁰ Az új kolozsvári egye-
tem megnyitására 1912. november 10-én került sor. A Bölcsészlet-nyelv és történettudományi
Karán 10 professzor működött. A Kar további fejlődése során megalakult az ókori tanszék,
majd a finn-ugor nyelvészeti és urál-altáji tanszék (1883). A klasszika-filológia tanára *Hóman
Ottó* (1872-től), majd *Szamosi János* (1872) volt.¹¹ Amikor Gaál László az egyetem hallgatója
lett a klasszika-filológia professzori tisztét *Csengeri János* látta el, aki 1896 és 1927 között
állt az egyetem szolgálatában. A klasszika-filológia másik professzori tisztét *Némethy Géza*
töltötte be (1899–1913). Itt tanított a kor ismert poliglottja *Bálint Sándor*, aki 30 nyelven be-
szélt és az orientalisztika elismert művelője volt.¹² Amikor Gaál László a klasszika-filológiai
tanulmányait folytatta, élte virágkorát az *indoeurópai nyelvek összehasonlító* nyelvtan, amely
a görög és latin nyelv tanulmányozását is magában foglalta. Az indoeurópai összehasonlító
nyelvészet három alapvető nyelv tanulmányozására épült: a *szanszkrit*, a *görög* és a *latin*
nyelvre. Valószínű, hogy Gaál László szanszkrit nyelvi ismereteinek elemeit a kolozsvári
egyetemen szerezte meg.

Elsősorban az indoeurópai nyelvek tanulmányozása eredményeinek általánosítása eredmé-
nyeként jött létre a XIX. század 70-es éveiben az úgynevezett *újgrammatikus* nyelvészeti
iskola, amelynek elméletét és gyakorlatát *Hermann Paul* (1846–1921) német nyelvész
foglalta össze óriási tekintélyűvé vált *A nyelvtörténet alapelvei* című alapvető művében.
Paul könyve a korszak nyelvészeinek alapműve lett. A módszeresen dolgozó Németh Gyula

8 E. Kiss Sándor: Egy elfeledett tudósunk. In: *Jászkunság*, XXVIII. (1982) 1. sz. 38–39. p. Őt citálja: Szász Béla: *Karcag történe-
téhez*. Karcag, 2002. 180–182. p.

9 Németh Gyula: *Pályám emlékezete*. In: *Jászkunság*, XXVIII (1982). 1. sz. 36. p.

10 Minker Emil: *Szeged egyetemének elődei*. Szeged, 2003. 24. p.

11 Minker Emil: *Szeged egyetemének elődei*. Szeged 2003. 6. p. cit. 73. p.

12 Hauer Melinda – Cseke László: *125 éves a kolozsvári egyetem*. Kolozsvár, 1999. 82. p.

mondta az ötvenes évekebn, hogy mindennap olvas a Paul könyvéből néhány sort, „mert olyan szép”. Gaál László nyelvészeti koncepciója is az újgrammatikus iskola tanításain alapult. Ez a felfogás minden nyelvészeti, filológiai művében kifejezésre jut.

A klasszika-filológiai képzés során Csengeri János professzor hatására fordult az ifjú bölcsész figyelme egy addig kevésbé ismert ógörög költő, *Bakhylidész* költői hagyatéka felé, amelynek felfedezője s publikálója *W. Kenyon* volt (1897), aki az addig töredékesen ismert költő teljes örökségét publikálta. Így lehetővé tette a költő művészetének tanulmányozását. Bakhylidésznek a dicsőítő versei ismertté és népszerűvé tették költészetét. Ezekben mitikus történeteket dolgozott fel balladaszerűen. A himnuszköltőként is ismeretes lett. Gaál László valószínűleg professzora, Csengeri János javaslatára választotta 1913-ben megírt és megvédett bölcsészdoktori disszertációja tárgyául az újra felfedezett ógörög költő hagyatékát. A *Bakhylidész hang és alaktana* című megvédett értekezése jól képzett klasszika filológusnak mutatja be az ifjú tudóst. Jól ismeri témája elméleti vonatkozásait. A hangtani rész jól bizonyítja, hogy a disszertáns kiválóan ismeri a görög dialektusok (dór, ión, nive) hangtanát. A disszertáció alaktannal foglalkozó része világos, pontos előadásával tűnik ki. Az értekezés áttanulmányozása arról tanúskodik, hogy szerzője az újgrammatikus tanítások alkalmazásával vizsgálja a görög költő hagyományának hangtani és alaktani vonásait mind a hangtan, mind az alaktan területén érvényesíti. A disszertáns értekezését hálával és tisztelettel adózva professzorának, Csengeri Jánosnak ajánlotta. A mű megírását követő évben Gaál László befejezte egyetemi tanulmányait. Katonai szolgálata letöltése után a nagykőrösi református gimnázium tanára, majd igazgatóhelyettese lett 1928-ig, amikor a nyugdíjba vonuló Horváth Ferenc örökségét átvéve a karcagi gimnázium igazgatója lett. 1949-ig sikerrel vezette a gimnáziumot. 1949-ben váratlanul nyugdíjazták. 1949-től az Eötvös Lóránd Tudományegyetemen a szanszkrit és az iráni nyelvek előadója lett. 1957-ben professzorként a debreceni egyetemen megszervezte a Klasszika-filológia tanszéket, amelynek vezetését is ellátta. Ugyan abban az évben megszerezte a nyelvtudományok kandidátusa fokozatot. 1963-ig dolgozott az egyetemen. 1964-ben hunyt el.

Doktori disszertációja megvédését követően ógörög témával nem foglalkozik. Viszont megemlíthetjük Hariseion Alapítvány segítségével elnyert egy hónapos görögországi tanulmányútja emlékeit feldolgozó *Görögországon keresztül* című útirajzát, amelyben nemcsak az ógörög hagyomány iránti tiszteletét juttatja kifejezésre, de tanulmányútja tudományos vonatkozásait is kiemelte és megosztotta olvasóival.¹³

Gaál László már karcagi gimnáziumi igazgatóként értékes tudományos ismertető dolgozatban számolt be a *Paradicsomi költőnek (Firdouszi) Abu'l Quaszim Manszurnak* életéről. A Paradicsomi néven ismert költő tevékenységéről, melynek eredményeként megalakította a világirodalom legnagyobb eposzát a Királyok Könyvét (*Sahname*). Műve az újperzsa irodalom klasszikus alkotása.¹⁴ A *Sahname* több részletét lefordították magyarra. Legteljesebb, az eredeti perzsa szöveg szépségeit visszaadó fordítását Gaál László alkotta meg. Fordítása nem kerülhetett kiadásra. A *Sahname* szemelvényeit tartalmazó magyar tolmácsolás

13 Gaál László: *Görögországon keresztül*. In: A karcagi Református Gimnázium Értesítője 1930. Karcag, 3–48. p.

14 Gaál László: *Az ezeréves Firdauszi*. In: A karcagi Református Gimnázium Értesítője 1935. Karcag, 4–10. p.

– a várttól eltérően – nem az eredeti az újperzsa szövegen alapul, hanem közvetítő nyelv segítségével jött létre. A Gaál László-féle magyarítás, amely az eredetiből készült napjainkban magánkönyvtárak felteve őrzött kincse.

Gaál Lászlónak a Firdauszi életét és tevékenységét feldolgozó értekezésében olvasható egy olyan mondat, amely a szerző tudományos céljainak összegzéséeként értelmezhető: foglalkoznunk kell Perzsiának ősmondáival és a magyar őstörténet kutatásába be kell vonnunk az iráni filológia eredményeit is.¹⁵ Ezért Gaál László további tudományos tevékenysége új terület, az iráni filológia felé fordult.

Az iráni filológia az indoeurópai nyelvek *iráni ágának* nyelvével, irodalmával, vallási és néprajzi megnyilvánulásaiával foglalkozik. Az iráni nyelveket elsősorban a mai Irán (Perzsia) területén beszélték és beszélnek. Az e nyelvcsoporthoz (ághoz) tartozó nyelvek története három korszakra osztható. Az óiráni (i.e. 1000–300 között), középiráni (i.e. 300-i.sz. 800 között) és végül az újiráni (i.sz. 800-tól napjainkig). Az óiráni korszakot az ékírásos *óperzsa* és *irániak* szentkönyvének az *Avesztának* nyelve alkotja. Az újiráni nyelvek közé soroljuk a perzsa, az afgán, kurd és az *oszét* nyelvet, amelynek egyik változatát a magyarországi (és moldvai) *jászok* nyelve alkotta.

Az iráni nyelvek ágához szorosan kapcsolódnak az *indiai indoeurópai* nyelvek. Az ind és az iráni ághoz tartozó népek – Gaál László szerint – az Aral-tó vidékén egy közös, ősi indo-iráni nyelven beszéltek, amely később differenciálódott *ind* és *iráni* ágra. Az indo-iráni nyelvek tudományos vizsgálatához nélkülözhetetlen az *indiai* kultúrnyelvnek a szanszkritnak az ismerete, amelynek története szintén három periódusra osztható: 1.) a védikus szanszkrit, az indek szent könyvének a *Védáknak* nyelve, melynek emlékei az i.e. XV. századra mennek vissza, 2.) az eposzok szanszkrit nyelve (i.e. V. és i.e. IV. század között), végül a 3.) az úgynevezett klasszikus szanszkrit (i.e. II. sz-tól az i.sz. XVI. sz-ig). A szanszkrit nyelv ismeretének nehezen túlértékelhető szerepe volt az indoeurópai nyelvek összehasonlító nyelv-tanának megalkotásában.

Gaál László alaposan megtanulta a *szanszkrit nyelvtant*, amelynek ismerete. Előfeltétele volt annak, hogy az iráni nyelvekkel foglalkozhasson. Az iráni filológia részletes elsajátítására göttingeni tanulmányútján (1923–1925) került sor.

A híres egyetemi városban, Göttingában a korszak leghíresebb iránistái egyikének, *Andreas Frigyes Károlynak* (1843–1930) a tanítványa lett. A neves tudós Gaál László tudományos életére, nézeteinek fejlődésére, kutatási módszereinek kialakítására életreszóló hatással volt. Andreas Frigyes így nyilatkozott tudományos teljesítményéről: „Nincs az iráni filológiának olyan területe, melyet ne önálló feldolgozó munkával hódítottam volna meg a magam számára.”¹⁶

Gaál László jellemzése szerint „Nem lehet elmondani senki másról, hogy egyformán uralkodott volna az Aveszta homályos nyelvén és a modern perzsa társalgási nyelven.”¹⁷

15 Gaál László: Az ezeréves Firdauszi. In: A karcagi Református Gimnázium Értesítője 1935. Karcag. 4. p.

16 Gaál László: Andreas Frigyes Károly emlékezete. Kőrösi Csoma-Archívum. 1932. II/6. 5. p.

17 Gaál László: Andreas Frigyes Károly emlékezete. Kőrösi Csoma-Archívum. 1932. II/6. 5. p.

Az iráni filológia alapvető célja az Avesztának a parszi (iráni) vallás szent könyvének a tanulmányozása. A hagyomány szerint a mű egy korai részét a vallásalapító Zoroaszter, ismertebb nevén Zarathusztra (i.e. VII. sz.) írta. Prédikációkat (gáthák) tanításokat, imákat (jasznák) tartalmaz. Az avesztai szövegek Gaál László megállapítása szerint nyelvészeti interpretáció nélkül nem érthetőek.¹⁸ A vedikus ind és pehlevi nyelv ismerete tette lehetővé e szövegek stabil fordítását. *Andreas Frigyes Károly* volt az egyik úttörője az avesztai szövegek megértésének. Az addig érthetetlen szövegek addig érthetetlen részei módszerének alkalmazásaival váltak érthetővé.¹⁹

Gaál László magáévá tette a kiváló tudós nézeteit és módszerét. Ennek eredménye a karcagi tudós *Zar Frangen des awestischen und uriranischen [o]* című dolgozata. Ebben a korai iranisztika dolgozatában arra az eredményre jutott *Andreas* kutatásai alapján, hogy az indoeurópai alapnyelvi rövid és hosszú *a, *e, *o, magánhangzó helyén az ősiráni nyelvben [o] fejlődött ki. Ez amelyből a mai ind és iráni nyelvekben a magánhangzó van. A fejlődés iránya: indoeurópai *a, *o, *e > ind és ősiráni o > majd *a* [a]. Ez érvényes az Avesta nyelvére, amely a legkorábbi iráni dialektus. Megengedhető az a feltételezés, hogy az [o] magánhangzó a Védák nyelvében is megvolt, mert az *ősiráni* olyan közel állott egymáshoz, hogy egy alapnyelv dialektusának tekinthetők.²⁰

Fejtegetéseit Gaál László a finnugor nyelvekben kimutatható óiráni jövevényszavak elemzésével támasztotta alá. Dolgozata szerzőjének az óiráni filológiában való tökéletes jártasságáról tanuskodik. Kitűnik, – mint Gaál más értekezései is – világos, szabatos előadásával.

Andreas Frigyes Károly módszerét alkalmazva publikálta Gaál László az avesztai szövegek értelmezésével, megfejtésével foglalkozó dolgozatait,²¹ amelyek e tudományterület ismert kutatójává tették őt.

Göttingai tartózkodása során Gaál László egy tudományos felfedezés tanúja, sőt részese lett. A tudományos világban nagy szenzációt keltett (1890), hogy *Kucsá* mellett *ismeretlen szövegeket* találtak. Az úgynevezett Bówer-féle kéziratot több szöveg előkerülése követte. A szövegek között addig nem ismert nyelven írt töredékek is voltak. 1908-ban két nyelvész *E. Sieg és W. Siegling* arra a megállapításra jutott, hogy az ismeretlen szövegek egy eddig nem ismert indoeurópai nyelv a *tokhár* emlékei. Ennek két dialektusa volt.²² Az A dialektus tekinthető tokhárnak, a B nyelvjárás neve nem ismert.²³

Gaál László *E. Sieg és W. Siegling* szövegpublikálása alapján ismertette a magyar tudós-világ előtt az új indogermán nyelvnek, a tokhárnak jellegzetességeit és meghatározta a rokon nyelvek közötti helyét. Gaál László tanulmányútja során jelen volt a tokhár szövegek meg-

18 Gaál László: *Zur Fragen des Awestischen and uriranischen [o]* Kőrösi Csoma-Archívum. I. 1925. 389–406. p.; Gaál László: *Andreas Frigyes Károly emlékezete*. Kőrösi Csoma-Archívum. I. 1925. 3. p.

19 *Zur Frage des awestischen und uriranischen [o]* Kőrösi Csoma-Archívum I. 1925. (1–22.) 408. p.; Gaál László: *Andreas Frigyes Károly emlékezete*. 8. p.

20 Gaál László: *Zur Fragen des awestischen and uriranischen [o]* Kőrösi Csoma-Archívum. I. 1975. 406. p.

21 *Der 47. Yasna des Awesta* Kőrösi Csoma-Archívum 1921. 116–124. p.; *La formule Ahuna Vayra de l' Avesta* Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae 1 (1951)/1. 80–92. p.; *Zur Interpretation des awestischen Gatha* Acta Orientalia ... 2 (1952) 173–181. p.

22 Gaál László: *A tokhár nép és nyelv*. Kőrösi Csoma-Archívum. II. (1928) 244–267. p.

23 *H. Tóth Imre: A nyelvtudomány története a kezdetektől a XX. század elejéig*. Szeged, 2005. 263. p.

fejtésénél és a kutatások megindulásánál. A továbbiakban, már Nagykőrösön is továbbkísérte a tokhár tanulmányozásának eredményeit, amint erről az E. Sieg és W. Sigling által publikált szövegkiadásra írt ismertetője tanúskodik.²⁴

Gaál László iráni filológia terén végzett kutatásai mellett, röviden, csupán jelzésszerűen említjük meg a *latin filológiai* és az ezzel kapcsolatos latin nyelvtanra irányuló tevékenységét. A latin nyelv oktatásának fontos kérdése volt a szövegek *kiejtésének meghatározása* és egy olyan kiejtési rendszer megállapítása, amelyen a korszerű latin nyelvoktatás alapulhat. Ezt a kérdést teszi vizsgálat alá a Latin kiejtés kérdése című dolgozatában [1925], ahol a latin szavak ejtésének törvényszerűségeit teszi vizsgálat tárgyává.

Ezirányú megfigyeléseit igen széles szemléltető anyag alapján fejtí ki. Dolgozatában az ólatin kiejtéstől kiindulva vizsgálja a klasszikus latin (Cicero latinja), a középkori, renaissance és modern kiejtés sajátosságait. Dolgozata valójában egy latin hangtörténeti összefoglalónak tekinthető.²⁵

Valószínű ezt a publikációját vették irányadónak akkor, amikor megbízták (Esztergomi F. és Nagy P. kollégáival) a már elavult, illetve a latin nyelv tanítása során túl részletessé vált *Pichala Imre* Latin nyelvtan című tankönyve átdolgozásával és modernizálásával. A könyv tudományos jellegét növelte az egyes nyelvi tények magyarázatához fűzött rövid nyelvtörténeti kommentár.²⁶ Az úgynevezett újgrammatikus nyelvszemlélet megnyilvánulásaként értelmezhető a hangtörvényekről szóló szakasz is, amelynek már a címe is sugallja az újgrammatikus felfogást, ugyanis az újgrammatikusok hangsúlyozták a hangtörvények kivétel nélküli érvényesülését.²⁷

Gaál László tankönyvei közül meg kell említenünk a Wagner – Oszvald – Gaál által írt Római régiségek című tankönyvet. E könyv célja, hogy eligazítsa a latinul tanulókat Róma és latin nyelv világát tükröző valóság, az úgynevezett *reáliák* világában. Igen jól sikerült, nemcsak tanulságos, de élvezetes és napjainkban is olvasásra ajánlható a könyvnek a római irodalommal foglalkozó része.²⁸

Gaál László költészet-kedvelő tudós volt. Erről tanúskodnak műfordításai is. Idő és hely hiányában itt nem térhetünk ki ezeknek az ismertetésére, értékelésére. Viszont nem hagyhatjuk ki a római költő *Publius Ovidius Naso* műveiből készült fordításait. 1954-ben jelentette meg P. Ovidius Naso *Fasti* [Ünnepek] című művét.²⁹ Ebben a költő az egyes napokra eső római ünnepek verses magyarázatát nyújtotta. Bár a naptárnak csak az első része készült el, alapvető mű a római mentalitás és a hagyományok, szokások, ünnepek és hétköznapi megismerése szempontjából. Ovidius számára a naptár ürügy a verselgetésre (Babits Mihály).³⁰ Megemlítjük a latin irodalommal való foglalkozása eredményeként a római irodalmat népszerűsítő dolgozatai közül a nagy költőről, Quintus Horatius Flaccusról írt művét.³¹

24 E. Sieg und W. Siegling, Tokharische Sprachreste. I. Die Texte. Kőrösi-Csoma-Archivum. II. (1926–1932) 173–177. p.

25 Gaál László: A latin kiejtés kérdése. Debreceni Országos Református Tanáregylet Évkönyve. 1925.

26 Esztergomi Ferenc – Gaál László – Nagy Pál: Latin nyelvtan (22. kiadás) Budapest, 1938. 54–55., 176–180. p.

27 H. Tóth Imre: A nyelvtudomány története a kezdetektől a XX. század elejéig. Szeged, 2005. 197. p.

28 Wagner – Gaál – Oszvald (sic): Római régiségek. Budapest, év nélkül. 116–172. p.

29 Ovidius Római Naptára [Fasti]. Fordította Gaál László. Budapest, 1954.

30 Ovidius Római Naptára. Latinul és magyarul. Fordította Gaál László. Budapest, 1954.

31 Gaál László: Halhatatlan Horatius. In: A karcagi Református Gimnázium Értesítője 1931. Karcag. 1–10. p.

Ovidius, a „született költő” *Amores* (Szerelmek) című elégiáinak fordítását 1961-ben adta ki.³² Mindkét említett kiadásban együtt található a latin eredeti szöveg és a magyar fordítása, azaz bilingvis kiadványról van szó.

Említettük, hogy Ovidius született költő volt: megállíthatatlan pataként ömlöttek belőle a könnyed, elegáns, szép és szerelmes, gyakran csak a pillanatnyi ihlet szülte versek, amelyek célja a kedves szerelmének megnyerése. Ez az érzés ilyen sorok megfogalmazására készíti:

*„Bennem örök hűség, és bennem tiszta szemérem
S jó erkölcs lakozik, meg csupa nyíltszívűség.
Nem futok én rossz után csapodárság nincsen e szívben.
Elhiheted: híved téged örökre szeret.”*

(*Amores*. III. 13–16.)

A fordítások elé a fordító írt értő és szép előtanulmányt, amelyben Ovidius érzéseinek és költészetének titkait fejtegető Gaál hangsúlyozza, hogy költő számára a szerelem maga a költészet, amiben gyönyörködni és amivel gyönyörködtetni akar. Nem törődik az esedékséggel, mert nem a tárgyban, hanem érzelmei bemutatásában akar eredeti lenni. Mindig elegáns, szellemes versei csak gyönyörködtetni akarnak. Művészi tudatosságról tanúskodó verseit „A lélekrajz finomsága, a szép vonalvezetés tudománya, a lendületes és fordultatos stílus a költői eszközök biztos kezelése tüntetik ki” – foglalja össze Ovidiusra vonatkozó megállapításait a műfordító³³ Gaál Lászlónak műfordításaival sikerült az ovidiusi vers szépségét és örömét a magyar olvasó érzésvilágának részesévé tennie.

Gaál László tudományterületének eredményeit rendszeresen követte, figyelte, elemezte és felhasználta az oktatásban is. Erről tanúskodnak gondosan megírt, világos mondanivalójú könyvismertetései is. Ezek közül itt csak kettőt emelünk ki, azért mert karcagi eredetű tudósok műveit népszerűsíti. Németh Gyula: A honfoglaló magyarság kialakulása és Györffy István: A cifraszűr című alapvető jelentőségű, máig nem elavult művére gondolunk. A két könyvet, nemcsak azért ismerteti Gaál László, mert mindkét szerző gyermekkori barátja. Írása célja, hogy ismertesse³⁴ a kunságiakkal, különösen a fiatalokkal, hogy milyen komoly eredményeket tudnak felmutatni a magyarsági tudósok. Tevékenységük legyen példa a jövőndő ifjúsága számára. Hangsúlyozza, hogy mindkét mű a magyar tudományos élet korszakalkotó eredménye, amely hosszú idő múlva is megőrzi jelentőségét.

A fent elmondottakkal megkíséreltük röviden ismertetni és elemezni Gaál László tudományos tevékenységét. Elemzéseink jól bizonyítják, hogy a karcagi gimnázium egykori igazgatója valóban a magyarországi nyelvtudomány, mégpedig az indo-európai nyelvtudomány, ezen belül a klasszika-filológiai és az iranisztika jelentős művelője volt.

Végül felhívjuk az érdeklődők figyelmét arra, hogy Gaál Lászlónak a jász illetve oszét nyelvi tanulmányozására itt azért nem térünk ki, mert erről a tevékenységéről kimerítő tájékoztatást talál az érdeklődő a szakirodalomban.³⁵

32 Publius Ovidius Naso: Szerelmek. Latinul és magyarul. Fordította és magyarázó jegyzeteket írta Gaál László. Budapest, 1961.

33 Publius Ovidius Naso: Szerelmek. Szolnok, 1961. 9. p.

34 Gaál László: Magyar őstörténet és magyar népművészet. In: A karcagi Református Gimnázium Értesítője 1931. Karcag. 17–30. p.

35 H. Tóth Imre: A jászok nyelve és annak karcagi kutatói (Németh Gyula és Gaál László). In: Bartha Júlia (szerk.): Kunok és jászok 700 éve a Kárpát-medencében. Szolnok, 2011. 62–69. p.

Felhasznált irodalom

- Demjén Lajosné
1990 Nyelvtudós és műfordító. Dr. Gaál László (1891–1964. In: Jászkunság 1990. 76–84. p.
- Cseke Péter – Hauer Melinda (szerk.)
1999 125 éves a kolozsvári egyetem. Kolozsvár.
- Esztergomi Ferenc – Gaál László – Nagy Pál
1938 Latin nyelvtan. (22. kiadás) Budapest.
- Gaál László
1925 A latin kiejtés kérdése. Debreceni Országos Református Tanáregylet Évkönyve.
- Gaál László
1929 Horváth Ferenc emlékezete. In: A karcagi Református Gimnázium Értesítője. 1929. Karcag. 9–32. p.
- Gaál László
1930 Görögországon keresztül. In: A karcagi Református Gimnázium Értesítője 1930. Karcag, 3–48. p.
- Gaál László
1931 Gaál László: Magyar őstörténet és magyar népművészet. In: A karcagi Református Gimnázium Értesítője 1931. Karcag. 17–30. p.
- Gaál László
1935 Az ezeréves Firdauszi. In: A karcagi Református Gimnázium Értesítője 1935. Karcag. 4–10. p.
- Gaál László
1935 Halhatatlan Horatius. A karcagi Református Gimnázium Értesítője. Karcag. 1–10. p.
- Harmatta János – Borzsák István
2004 Gaál László. In: Péter László (szerk.): Karcag a magyar művelődéstörténetben. Karcag. 131–135. p.
- Hauer Melinda – Cseke László
1999 125 éves a kolozsvári egyetem. Kolozsvár.
- E. Kiss Sándor
1982 Egy elfeledett tudósunk. In: Jászkunság. XXVIII. (1982) 1. sz. 38–39. p.
- Minker Emil
2003 Szeged egyetemének elődei. Szeged.
- Németh Gyula
1982 Pályám emlékezete. In: Jászkunság. XXVIII (1982). 1. sz. 36–38. p.
- Publius Ovidius Naso
1952 Római naptára. Latinul és magyarul. Fordította Gaál László. Budapest.

Publius Ovidius Naso

1961 Szerelmek. Latinul és magyarul. Fordította és magyarázó jegyzeteket írta Gaál László. Szolnok.

Soós Adorján

1930 A karcagi református reálgimnázium története. In: A karcagi Református Nagykun Reálgimnázium Értesítője. Karcag. 49–88. p.

H. Tóth Imre

2005 A nyelvtudomány története a kezdetektől a XX. század elejéig. Szeged.

H. Tóth Imre

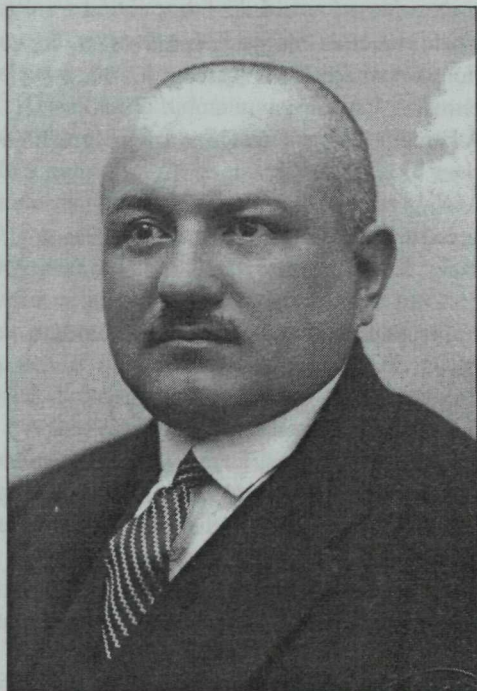
2011 A jászok nyelve és annak karcagi kutatói (Németh Gyula és Gaál László. In: Bartha Júlia (szerk.): Kunok és jászok 700 éve a Kárpát-medencében. Szolnok. 62–69. p.

Szász Béla

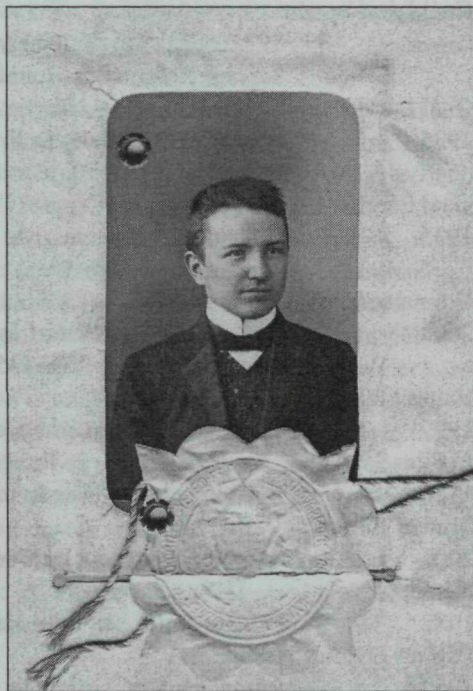
2002 Karcag történetéhez. Karcag.

Wagner – Gaál – Oszvald (sic)

Év nélkül. Római régiségek. Budapest. 116–172. p.

1. kép. Gaál László portréja

2. kép. A kolozsvári egyetem
leckekönyvének 1. lapja

2.

Thémákkal hangzókról, időkezdő magánhangzókival, az, máis-
sálthangzókival, bírnyo, nábalgók, mint az, máis, jilben,
Aandarsó éim. Thémagánhangzóké, kurdé magánhangzóké,
kal bírnyo elváltásnaként összeolvasva:

वृद्धि + तथा = वृद्धस्तथा ; तहोत + विरोगा + त = स्त इत्ता.
दानान् + त्रिषिको = दानादत्रिषिको ; तहोत + त + मगान्हाङ्ग-
तो = दात्.

सुद्धि :	मुत् (m) gyanak	प्रेय (m) ital
यथा amitya	च ०	जन्त (m) vrb
वृत्त (m) ta	सुत्तम कमगुस	प्रधान legfelsőbb
तथा elyas	नान्ततो	सेतोष (m) magdolnó
फल (m) gyanak	थन (m) pira	एत्त eppen
मूल (m) gyanak	एकन् रात्	पर legfeljebb
हन् elpauztani	दुल्लम म्हात्तम	निधान (m) támas
हन् (par. f. p. pers.)	नोत्त (m) tárog	मत्त (m) l-
elpanaszt	कथं f. l. f. (m)	कुरा corrány
मर्व = minden	भाय (f) felleg	भापि ०
सेव्य (m) szolg	मनुष्य (m) f. f.	पुरष (m) ember
मनायक vez. melhuti	मुत्त (m) örök	शान्ता (f) döz
यत्र ahol	आर्त्त (m, n) vrb	पुष्ट kétség
धर्म (m) j. g.	मदत्t amindaz	पुनर् visszat
तत्र ott	दुःख (m) bánat	सर (m) szamas
जन्त (m) gyanak	शान्ताt végfelen	न नeni, minco
लोभ (m) keszény	श्रीकर्त्त (m) hódolmány	कथिक nagyobb
पाप szan	मङ्गल m. szan	दोष (m) hibá
कारिण (n) vrb	विद्या (f) tan	दान (m) kölcsönöz
दोष (m) el. f. szan	स्वल्प nagyon mind	गुण (m) szolg
szolg	काम (m) ádó	वरसz jobbn
		मदा ma

3. kép. Részlet Gaál Lászlónak a szanszkrit foglalkozásokhoz írt nyelvtani vázlaiból

Karcag, 1954. június 9.
 Kedves Ferenc! Megkaptam a köny-
 veket: Barcei „Bevezetés”-ét és Klemm
 „Mondattanát”. Nagyon örültem mind
 a két könyvnek. Kezdek ramban, írd meg
 mennyi feleletet küldjék, mert szeret-
 nem magaménak mondani őket.
 Aztán ne vedd zaklatásnak, ha
 érdeklődöm, hogy mikor kaphok
 válaszra az írt írtáim; mert
 mindig melleszöm. Gondolom, mert
 mikor a vizsgák vannak, nem ép-
 pen kellene munkát vállalni
 magadra. Csillásznie tejeszelmés
 levelet küldtem. Nagyon tartottam
 magam velem. Érdeklődéssel várom
 az írt mondattani várlat fordítását.
 Akad át Horrozinak is idővörlete-
 met. Szeretettel köszönt: Jálébasz!

4. kép. Gaál László levele Karcag, 1954. június 9.

5. kép. Somogyi Árpád: Gaál László emléktáblája a Karcagi Nagykun Református Gimnázium, Egészségügyi Szakközépiskola és Kollégium főépületében